

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

Volume 4, Issue 4 **2026**

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

«MAMUN SCIENCE» JURNALI

4 JILD, 5 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 4, HOMEP 5

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 4, ISSUE 5

TOШKENT-2026

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «МА'МUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№5 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2026-5>

Бош мухаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Matyakubov Umidjon Raximovich
(i.f.d., prof.)

Бош мухаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudonazarov Egambergan Madrahimovich
(PhD., dots.)

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)

Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar

akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent

Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),

dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor

Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Grodno davlat universiteti Belorusiya

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyazova Nasiba Ramatillayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'g'li

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Boltayev Abdurahim Amanovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Zoirov Erkin Xalilovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Buxoro davlat texnika universiteti

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sultonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Ma'mun Universiteti NTM

Журнал включен в перечень ВАК национальных научных изданий, рекомендуемых для публикации основных научных результатов диссертаций по медицинским наукам постановлением № 01-08/3068/17 от 27 сентября 2024 г.

Page Maker | Верстка | Саифаловчи: X. Mirzaxmedov

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

FILOLOGIYA

1	Svetlana Safarova Satimovna. XORAZM VOHASINING QUYI VOLGA VA JANUBIY SIBIR HUDUDLARI BILAN MADANIY ALOQALARINING TARIXIY MANBALARDA VA TADQIQOTLARDA AKS ETISHI.....	7
2	Yaqubova Shahribonu Davron qizi. HUQUQIY HUJJATLAR TARJIMASIDA ANIQLIK MASALASI.....	13
3	Matyakubov Hakimboy Xamidjonovich. OLAMNING ONOMASTIK MANZARASINI TADQIQ ETISHDA MAKON NOMLARINING STRATIGRAFIK (QATLAMLANISH) TABIATINI ANGLASH.....	15
4	Jabborova Dilnavoz Allaberganovna. MUNIS IJODIDA AN’ANAVIYLIK VA NOVATORLIK.....	19
5	Ёриева Зарифа Хамраевна. ЖОН СТЕЙНБЕК ВА УЛУҒБЕК ҲАМДАМ НАСРИДА ЗАМОН-МАКОН МОДЕЛИ ВА ШАХС РУҲИЯТИНИНГ КЕНГҚАМРОВЛИ БАДИИЙ ТАЛҚИНИ.....	23
6	Narziyeva Inobat Zoirovna. O‘ZBEK ADABIYOTIDA KICHIK YOSHDAGI BOLALAR OBRAZINING PSIXOLOGIK TALQINI.....	27
7	Karimova Shaxnoza Karimovna. Atoyeva Zarinabonu Yigitali qizi. MODERNISTIK SHE’RIYATDA ANAFORANING BADIY VAZIFALARI.....	31
8	Алламуратова Гулсанем Жалгасбаевна. ЯДЕРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ИДИОСТИЛЯ: КОРПУСНЫЙ АНАЛИЗ ПОЭТИКИ БАЛЬМОНТА И БРЮСОВА.....	36
9	Шамсутдинова Галия Шамилевна. КЛАССИФИКАЦИЯ НАЗВАНИЙ ЖИЛИЩ В ХОРЕЗМЕ.....	42
10	Yakubova Matluba Tajibayevna. NEMIS - O‘ZBEK MAQOLLARINING TARJIMA MUAMMOLARI VA EKVALENTLIK MASALASI.....	46

TARIX

1	Babadjanov B. “O‘ZBEKISTON SIYOSIY PARTIYALARINING GENEALOGIYASI VA SIYOSIY-G‘OYAVIY ASOSLARI”.....	51
2	Yunusxo‘jayev Habibulla Zafar o‘g‘li XIVA XONLIGI QOZILIK HUJJATLARIDA YER OLDI-SOTDISI VA VAQF IJARA MUNOSABATLARINING HUQUQIY RASMIYLASHTIRILISHI.....	55
3	Atayeva Dilfuza Pulatovna. O‘ZBEKISTONDA TURIZM SOHASI ORQALI XOTIN-QIZLARNING IQTISODIY FAOLIGINI OSHIRISH.....	57
4	Babadjanov B. “O‘ZBEKISTON “MILLIY TIKLANISH” DEMOKRATIK PARTIYASINING SIYOSIY STRATEGIYASI”.....	61
5	Yusupov Axmedjon Shonazarovich. OROLBO‘YI ILK SAK QABILALARINING ETNO-MADANIY GENEZISI YUZASIDAN BA‘ZI MULOHAZALAR.....	65
6	Otaxonova Intizor Norimboy qizi. URGANCH DAVLAT UNIVERSITETIDA XALQARO HAMKORLIK ALOQALARINING RIVOJLANISHI.....	71
7	Nurmetov Ismoil Alimbayevich. O‘ZBEKISTONDA TABIIY HUDUDLAR MUHOFAZASI.....	75
8	Садиков. А. И. ҚОРАҚАЛПОҚ ХУДУДЛАРИДА АНЪАНАВИЙ МАКТАБ ВА МАДРАСАЛАР ФАОЛИЯТИ (XIX АСР ОХИРИ – XX АСР БОШЛАРИ).....	82
9	Саидов Шавкат Жумабаевич. ХХСРНИНГ ХАЛҚАРО МАЙДОНДА ТАН ОЛИНИШИДА БОБООХУН САЛИМОВНИНГ ЎРНИ.....	88
10	Ermanov Alisher Bekmuratovich. TOTALITAR TUZUM DAVRIDA QORAQALPOQ OXUNLARI FAOLIYATI.....	94

PEDAGOGIKA

- 1 **Jumaniyozova Donoxon Olimboyevna.** PEDAGOG KADRLARNI TAYYORLASHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING AHAMIYATI..... 97
- 2 **Radjapova Feruza Abdullayevna.** ADAPTIV SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA PEDAGOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING DIDAKTIK TASNIFI..... 101
- 3 **Egamova Anbarjon Atanazarovna.** KONSTRUKTIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA MOTIVATSIYA VA EMOTSIONAL-INTELLEKTUAL OMILLARNING O'RNI..... 106
- 4 **Xudayberganov Shuhrat Shavkat o'g'li.** AKADEMIK ERKINLIK SHAROITIDA BO'LAJAK PEDAGOG KADRLARNING ILMIY-TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI (XORIJIIY UNIVERSITETLAR TAJRIBASI MISOLIDA).... 111
- 5 **Atajanov Adilbek Yuldashevich.** OTM PEDAGOG XODIMLARINING ISH O'RNIDAGI FUNKSIONAL TAYYORGARLIGINI OPTIMALLASHTIRISHDA WFSIP PEDAGOGIK MODELINING NAZORATLI SINOV NATIJALARI..... 117
- 6 **Kurbonboyev Xudoyshukur Maqsudboy o'g'li.** OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI KROSSFIT MASHG'ULOTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI: DOLZARBLIK, O'RGANILGANLIK DARAJASI VA PEDAGOGIK YECHIMLAR..... 125

PSIXOLOGIYA

- 1 **Kalandarova Madina Baxadirovna.** TUG'RUQDAN KEYINGI DAVRDA AYOLLARNING ONALIKKA MOSLASHUVIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLAR..... 133
- 2 **Xudoyberganov Doniyorbek Yangiboy o'g'li.** ZAMONAVIY TALABALAR HAYOTIY STRATEGIYALARI VA COPING-XULQ-ATVOR XUSUSIYATLARI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK..... 138

IQTISOD

- 1 **Sattarova Mahfuza Dilshodbekovna. Raximov G'anisher Alisher o'g'li.** SOLIQQA SOLISH TIZIMLARINING XALQARO TASNIFI VA ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI..... 143
- 2 **Maxmudov Jasurbek Ergashevich.** INVESTITSION SALOHIYAT TUSHUNCHASINING IQTISODIY MAZMUNI VA UNING HUDUDIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI..... 147
- 3 **Mavlanova Barchinoy Shonazar qizi. Zakirova Gulnoza Qudratovna.** O'ZBEKISTON MEHNAT BOZORIDA YOSHLAR BANDLIGI: STRUKTURAVIY NOMUTANOSIBLIKLAR VA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA STRATEGIYALARI..... 153
- 4 **Zaripov Xurshid Zakir o'g'li. Ruzmetova Gulira'no Atabekovna.** RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH: O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA MUAMMOLARI..... 157
- 5 **O'rinboyev Ulug'bek Otabekovich. Niyozmetov Doniyor Rejabbayevich. Bekbergenov G'ayrat Shuxratovich.** O'ZBEKISTONDA RAQAMLI FISKAL BOSHQARUV: DAVLAT BUDJETI SHAFFOFLIGI VA MOLIYAVIY NAZORAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI..... 163
- 6 **Pardayeva Ozoda Mamayunusovna.** TURIZM SOHASIDA OILAVIY TADBIRKORLIK TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATIGA ILMIY-NAZARIY YONDOSHUVLAR..... 168

Xudayberganov Shuhrat Shavkat o'g'li

UrDPI,

“Maktabgacha ta’lim” kafedrası professori v.b.,
p.f.b.f.d. (PhD), Mustaqil izlanuvchi, (Xorazm viloyati,

Urganch shahri,

sh.xudayberganov.urdu@mail.ru

ORCID-0009-0007-9006-8998

AKADEMIK ERKINLIK SHAROITIDA BO‘LAJAK PEDAGOG KADRLARNING ILMIY-TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI (XORIJIY UNIVERSITETLAR TAJRIBASI MISOLIDA)

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.20707548>

Annotatsiya. Ushbu maqolada akademik erkinlik sharoitida bo‘lajak pedagog kadrlarning ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Akademik erkinlik tushunchasi ko‘p qirrali bo‘lib, u turli ilmiy yondashuvlar asosida turlicha talqin etiladi. Bugungi kunda oliy ta’lim tizimida akademik erkinlik talabalarning mustaqil fikrlashi, ilmiy izlanish olib borishi hamda innovatsion faoliyatini rivojlantirishning muhim omili sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tadqiqotda xorijiy universitetlar tajribasi asosida talabalar ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish, akademik erkinlik muhitini yaratish hamda ilmiy faoliyatda uchraydigan cheklovlarni bartaraf etish masalalari o‘rganiladi. Shuningdek, bo‘lajak pedagoglarning ilmiy salohiyatini oshirish, tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish va ta’lim jarayonida akademik erkinlikni samarali qo‘llashning pedagogik imkoniyatlari yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar. Akademik erkinlik, akademik halollik, akademik erkinlikni tadbiiq qilish bosqichlari, talaba erkinligi, ilmiy tadqiqotchilik, ilmiy faoliyat, ilmiy salohiyat.

Худайбергaнов Шухрат Шавкат ўғли

И.о. профессора кафедры “Дошкольное образование” УрДПИ,

доктор философии по педагогическим наукам (PhD),

самостоятельный исследователь,

(Хорезмская область, город Ургенч, +99 897 792-19-09)

sh.xudayberganov.urdu@mail.ru.

ORCID-0009-0007-9006-8998

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ АКАДЕМИЧЕСКОЙ СВОБОДЫ (НА ПРИМЕРЕ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ)

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические механизмы развития научно-исследовательской деятельности будущих педагогических кадров в условиях

академической свободы. Понятие академической свободы является многогранным и интерпретируется по-разному на основе различных научных подходов. В современных условиях системы высшего образования академическая свобода выступает важным фактором развития самостоятельного мышления студентов, их научно-исследовательской и инновационной деятельности. В исследовании на основе опыта зарубежных университетов рассматриваются вопросы организации научно-исследовательской деятельности студентов, создания среды академической свободы, а также устранения ограничений, возникающих в научной деятельности. Кроме того, освещаются педагогические возможности повышения научного потенциала будущих педагогов, развития их исследовательских компетенций и эффективного применения академической свободы в образовательном процессе.

Ключевые слова. Академическая свобода, академическая добросовестность, этапы внедрения академической свободы, свобода студента, научно-исследовательская деятельность, научная деятельность, научный потенциал.

Khudayberganov Shuhrat Shavkat o'g'li

Acting Professor of the Department of Preschool Education, UrDPI, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), independent researcher, (Khorezm region, Urganch city, +99 897 792-19-09)
sh.xudayberganov.urdu@mail.ru
ORCID-0009-0007-9006-8998

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING THE RESEARCH ACTIVITIES OF FUTURE TEACHING PERSONNEL IN THE CONTEXT OF ACADEMIC FREEDOM (BASED ON THE EXPERIENCE OF FOREIGN UNIVERSITIES)

Annotation. This article analyzes the pedagogical mechanisms for developing the research activities of future teaching personnel in the context of academic freedom. The concept of academic freedom is multidimensional and is interpreted differently based on various scientific approaches. In the modern higher education system, academic freedom serves as an important factor in fostering students' independent thinking, research activities, and innovative development. Based on the experience of foreign universities, the study examines the organization of students' research activities, the creation of an academic freedom environment, and the elimination of limitations encountered in scientific activity. Furthermore, the article highlights the pedagogical opportunities for enhancing the scientific potential of future teachers, developing their research competencies, and effectively implementing academic freedom within the educational process.

Key words. Academic freedom, academic integrity, stages of implementing academic freedom, student freedom, research activity, scientific activity, scientific potential.

Kirish. Universitetlar demokratik jamiyatlardagi o'ziga xos institutlar bo'lib, ularda muhim va hayotiy jarayonlar uchun zarur vazifalar bajariladi: bilimga intilish va talabalarni o'qitish va tarbiyalashda haqiqiy tadqiqotlar. Ular tomonidan tashkil qilingan jarayonlar xodimlarni ham, talabalarni ham o'zlari o'ylashga undaydi.

Universitetning konsepsiyasi universitetlar subyekt bo'lishi kerak va tanqidiy fikrlash masalasida hech qanday tashqi hokimiyat masalalariga jiddiy aralashmasligi kerak degan qonuniylashtirilgan g'oyadir.

Ko'pchilik mamlakatlar shu jumladan Afrikadagi universitetlar faoliyatida avtonomiya va akademik erkinlik, odatda, optimallashtirish uchun ajralmas deb tan olingan. Afrika universitetlari assotsiatsiyasi yana shuni ta'kidladiki, universitetlarining turli manfaatdor tomonlari hukumatlar oldida javobgardirlar. Agar ular o'zlarining tarixiy missiyasini bajara olsalar, kelajakda institutsional avtonomiyaning o'lchovi juda muhimligini yaxshi anglaganlar.

Akademik erkinlikning chegaralari. Akademik erkinlik oddiy tushuncha emas. Amerika Universitet professorlari assotsiatsiyasi tadqiqotchilar va olimlarni hokimiyat lavozimidagilardan himoya qilish uchun umumiy kelishuvni qo‘llab quvvatlaydi. Akademik erkinlikning mazmuni hech qachon aniq bo‘lmagan, chunki u juda ko‘p ma‘nolarni o‘z ichiga oladi va turli tarixiy sharoitlarda va hokimiyat munosabatlarida turlicha rivojlangan.

Akademik erkinlik-akademik hamjamiyat a‘zolarining alohida yoki jamoaviy erkinligi sifatida tadqiqot, o‘rganish muhokamasi, hujjatlashtirish orqali bilimlarni izlash, rivojlantirish va uzatish, ishlab chiqarish, yaratish, o‘qitish, ma‘ruza va yozish. Akademik erkinlik universitet avtonomiyasi, idoraviy o‘zini- o‘zi boshqarish va xizmat muddatini o‘z ichiga olgan bir qator akademik siyosat bilan bog‘langan.

Universitet ozmi-ko‘pmi oliy o‘quv yurti ekanligi haqidagi da‘voni tasdiqlash uchun **“akademik erkinlik”** so‘zidan foydalangan[1]. Akademik erkinlik jamiyatga, mamlakatga hurmat va sadoqatsizlikni o‘rganish jarayonida xizmat qilishni nazarda tutadi. Universitet aniq ma‘lumotlarga ega[1,2]. Universitetdagi ma‘lumotlarni qo‘llab-quvvatlagan holda akademik erkinlikning hozirgi vaqtdagi dolzarbligi, jamiyatning shu tushuncha bilan bog‘liq ehtiyojlarini to‘ldirish har bir jamiyat a‘zosining huquqlari doirasiga kiradi. Akademik erkinlik-universitetning intellektual erkinligi hamma joyda universitetga xizmat ko‘rsatish bilan to‘liq mos keladi. Universitet jamiyatda yashovchilarni fikrlaydigan va xizmat qiladigan qismidir va doimo shunday bo‘lib qolishi kerak.

Material va metodlar. Ushbu maqolada akademik erkinlik sharoitida bo‘lajak pedagog kadrlarning ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini o‘rganishda zamonaviy pedagogik, psixologik hamda ilmiy-metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, akademik erkinlik konsepsiyasiga oid xalqaro tajribalar hamda xorijiy universitetlarda amaliyotga joriy etilayotgan tadqiqotga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalari tizimli tahlil qilindi.

Shuningdek, akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati integratsiyasi bo‘lajak pedagog kadrlarning ilmiy salohiyatini rivojlantiruvchi muhim omil sifatida nazariy jihatdan asoslandi. Tadqiqot davomida nazariy tahlil, qiyosiy-tahliliy yondashuv, tizimlashtirish, modellashtirish, istoriografik tahlil hamda umumlashtirish metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi.

Bo‘lajak pedagog kadrlarning ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish mexanizmlarini aniqlashda mustaqil fikrlash, refleksiya, akademik mas‘uliyat, tadqiqot tashabbuskorligi hamda innovatsion tafakkur kabi ko‘rsatkichlar mezon sifatida belgilandi. Tadqiqot natijalarini asoslashda xorijiy oliy ta‘lim tizimlarida keng qo‘llanilayotgan research-based learning, inquiry-based learning hamda akademik erkinlikka asoslangan ta‘lim modellarining konseptual yondashuvlari tayanch metodologik asos sifatida qabul qilindi.

Asosiy qism.

Akademik erkinlik turlari-akademik erkinlikning ikki xil turi aniqlangan. Bular individual(shaxsiy) va institutsional akademik erkinlikdir.[1]

Shaxsiy akademik erkinlik. Bu erkinlik shaxsning individual professional akademik erkinligini himoya qiladi. Shaxsning akademik erkinligining umumiy ifodasi Amerika assotsiatsiyasi tomonidan “1940-yilda akademik erkinlik va xizmat muddati to‘g‘risidagi tamoyillar bayonoti” ga kiritilgan. Aksariyat hollarda, individual akademik erkinlik akademik an‘ananing bir qismidir.

Shaxsiy akademik erkinlik-bu professor-o‘qituvchilar va universitet ma‘muriyati o‘rtasidagi munosabatlar.

Boshqa tomondan, universitet rahbariyati professor-o‘qituvchilar tomonidan o‘qitish va ilmiy tadqiqotlarga minimal nazoratni ta‘minlaydi, bundan tashqari professor-o‘qituvchilarning lavozimga ko‘tarilishi, xizmat muddati yoki ish haqi oshishi kabi yuzaga chiquvchi muammolar bilan baholanadi. Haqiqatdan ham, fakultet o‘z ishini malakali va professional tarzda bajarishiga ishoniladi. Har bir professor malakali va bir qator ilmiy nashrlarni ishlab chiqarish, o‘z darslarini kutib olish va dars berish uchun javobgardir. Yana fakultet o‘z darsliklarini tanlaydi. Kurslar uchun

o'quv rejasi kafedra professor-o'qituvchilaridan tashkil topgan qo'mitaning o'quv rejasi bilan belgilanadi. Bu jarayonga professor yoki ma'murning layoqatsiz qarashi juda noo'rin hisoblanadi[1.2].

Fakultet o'qituvchilari orasida o'qitish usullarini muhokama qilish ko'pincha qiyin, chunki hech bir o'qituvchi boshqasini tanqid qilishni, aybdor qilishni hoqlamaydi. Boshqa nuqtai nazardan, professor-o'qituvchilar barcha akademik qoidalar va qoidalarni belgilashda, yangi professor-o'qituvchilar xizmat muddatlarini berishda shuningdek tanlashda faol ishtirokchilardir. Birinchi darajali qarorlar ya'ni tayinlash va lavozimga ko'tarish, qabul qilish, kafedra kengashlaridan foydalanish Ilmiy kengash tomonidan amalga oshiriladi. Ma'muriyat jabrlangan professor-o'qituvchilarning ko'pchiligini qo'llab-quvvatlaydi.

Institutsional akademik erkinlik. Institutsional akademik erkinlik universitetlarni hukumat aralashuvidan himoya qiladi, bu huquq universitetlarga tegishli alohida fakultet emas, balki olimlar jamoasi. Shuningdek, u universitetning o'ziga fakultet tanlashni, talabalar tanlashni, shuningdek, har bir sinf yoki darajadagi o'quv dasturining mazmuni kabi o'quv dasturidagi masalalarni o'z zimmasiga oladi. Shuni ta'kidlash kerakki, institutsional akademik erkinlik g'ayrioddiy qarashlarga ega bo'lgan individual professorlarni universitet ma'muriyati tomonidan ishdan bo'shatishda ularni himoya qilmaydi. Biroq, bu professorlarni siyosatchilar tomonidan ishdan bo'shatishdan himoya qiladi. Universitetda kafedralar va ilmiy kengashda institutsional akademik erkinlikka tayangan holda professor-o'qituvchilarni tanlash huquqi, yordamchi xodimlar va talabalarni qabul qilish jarayonlari, o'quv rejasidagi masalalar, shuningdek, talabalarga o'tiladigan kurslarning mazmuni o'zaro kelishiladi.

Talabalar erkinligi. Akademik erkinlikning asosiy turi talabalarga tegishli. Bu turida talabalarining akademik erkinligi masalalari muhokama qilinadi. Bularga misol tariqasida talabaning sinfdan taqdim etilgan ma'lumotlar va qarashlardan "asoslangan istisno" olish huquqini taqdim qilish mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ko'pincha talabalar, o'qituvchilar va muassasalarning akademik erkinligiga to'qnash keladi.

Ganadagi turli oliy ta'lim muassasalariga kirish uchun minimal talablar.

Universitetlarda taklif etilayotgan Iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va malakali ishchi kuchi bilan ta'minlash uchun dasturlar oliy ta'lim muassasasining hozirgi boshqaruviga tahdid solmoqda. Jamiyatning Bu taraflama taxminlariga ko'ra, Ganadagi davlat universitetlariga kunduzgi kurslarni joriy qilish yoki to'lov olish taqiqlanadi. Chunki bunday siyosat hukumat tomonidan ma'qullanishi kerak va hokimiyatdagi aksariyat siyosatchilar uchun bu nomaqbul siyosiy qaror. Universitetlarga bozorga asoslangan dasturlarni kiritish uchun ushbu yangi dasturlarni joriy etish, talablarga javoblar kurslarni diversifikatsiya qilish kerak edi.

Shunisi e'tiborga loyiqki, akademik erkinlik tushunchasi oliy ta'lim muassasalari xodimlariga hurmat-ehtirom uyg'otadi. Xodimlar o'zlarini topadigan jamiyatda teng huquqli. Shuning uchun universitet xodimlari bilimlarni tarqatuvchilar timsoli sifatida qabul qilinadi. Jamoat xizmatining vazifasi jamiyat a'zolarining kutishidir.

Gana davlat universitetlarida oliy fakultet tarkibiga rahbarlarni tayinlash mustaqil qidiruv qo'mitalari orqali amalga oshiriladi. Prezident avvalgidek Ganadagi biron bir davlat universitetining rektori emas. Biroq, akademik hamjamiyat ko'pincha akademik erkinlik va avtonomiya bilan bog'liq ba'zi tashvishlarni keltirib chiqaradi.

Ilmiy muassasalar ko'pincha vazirlik davlat idoralari tomonidan belgilanadigan normativ hujjatlar qoidalariga rioya qilishni talab qiladigan vaziyatdan norozilar. Ta'lim vazirligi ham shunday deb hisoblaydi.

Oliy ta'lim sohasi asosiy ta'limga taalluqli masalalarni hal qilish uchun zarur bo'lgan tajribaga ega emas deb hisoblaydi ko'pchilik. Bir maktab oliy ta'lim uchun alohida vazirlikni yoqlasa, boshqasi Vazirlikda oliy ta'limga tajribali stol xodimini tayinlash osonroq variant deb hisoblaydi.

Ushbu jarayonda quyidagi tavsiyalarga e'tibor qaratish lozim:

Birinchi navbatda, universitetlar kengashlari va senatlarini faol muhokama maydonlariga aylantirish kerak.

Shunga qaramay, oliy ta'limdagi universitetlar menejmentdagi ko'plab o'zgarishlar va akademik hamjamiyat yo'q degan tushunchadan o'zlarini silkitishi kerak. Bu muqobil variantlar modernizatsiya qilish belgilaridir. Shuningdek, Gana universitetlari o'qituvchilari uyushmalari akademik birlashmalarni jonlantirish kabi zaruratlar mavjudligini ta'kidlaydi. Davlat universitet ma'murlari uyushmasi va boshqalar akademik erkinlik va jamoat javobgarligi o'rtasidagi munosabatlarda universitet boshqaruvini jalb qilish va bundan tashqari, maqbul mehnat sharoitlariga ehtiyoj borligini ta'kidlaydi. Tadqiqot manfaatlari va kun tartibiga intilish agentliklari maslahatlar va moliyalashtirishga tayanishdan ko'ra, ilmiy-tadqiqot faoliyati yiliga amalga oshirilishi kerak.

Akademik erkinlikning asosiy sharti bo'lgan shanbalik ta'til aslini saqlab qolish uchun berilishi kerak. Bunday ilmiy-tadqiqot ishlab chiqarishga daromad keltiradigan korxonalar bilan shug'ullanish uchun berilgan ta'tillar moddiy jihatdan mahrum bo'lgan professor-o'qituvchilar o'z imkoniyatlaridan foydalanishni zarur deb topadigan holatlarning oldini oladi. Nihoyat, akademiklar odob va jamiyat me'yorlari o'rtasida chegara chizishlari kerak. Bu shuni anglatadiki, akademiklar kasbiy etikadan xabardor bo'lishi va har qanday kasb kabi tashkilotning axloq kodeksi bilan bog'liq bo'lishi kerak.

Xulosa. Universitetlarning boshqa institutlardan o'ziga xosligi akademik erkinlikdan kelib chiqadi. Universitetlarda professor-o'qituvchilar tomonidan akademik erkinlik professor-o'qituvchilarga boshqalarning qarashlariga bag'rikeng bo'lish, o'zaro baholash jarayoni orqali tanqid qilish va ularni qabul qilish imkonini beradi.

Ya'ni, akademik erkinlik fakultetga boshqalarning ishlariga va ularning qarashlariga individual hurmat tarzida singdiriladi.

Bu tadqiqot natijalarining erkin tarqalishiga olib keldi. Ko'tarilgan idrok muammolariga qaramay, konsepsiya hali ham dolzarb bo'lib, bilimlar jamiyatining o'sishi uchun mustahkamlandi[1, 3].

Hukumat oliy ta'limni moliyalashtirishda davom etar ekan, hukumatning ilmiy muassasalarga aralashuvi ularni bo'g'ib qo'yishi mumkinligini tan olgan holda, mutlaqo institutsional avtonomiya ham mumkin emas. Resurslarni samarali boshqarish zaruriyati bundan keyin ham institutlar xarajatlarni kamaytirishga va kamroq mablag' bilan ko'proq ishlashga chaqirilmoqda. Hukumat agentliklari davlat va xususiy oliy ta'lim muassasalariga tegishli yo'nalishlar orqali umumiy yo'nalish berishni davom ettirmoqda[3].

Xulosa qilib aytish mumkinki, akademik erkinlikning yuragi o'qituvchilar, talabalar huquqlarini himoya qilishdir va tadqiqotchilar o'z g'oyalarini intellektual halollik bilan qo'rqmasdan bayon qilishlari kerak.

Gana davlat universitetlari akademik erkinlik amaliyotini rasman tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rostan, M. (2010). Challenges to Academic freedom, Some Empirical Evidence. European Review, Vol. 18. Cambridge University Press.
2. Downs, D. A. (2009). Academic Freedom: what it is, what it isn't and How to tell the Difference. The John William Pope Centre for Higher Education Policy.
3. Гумбольдт фон К.В. О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине // "Неприкосновенный запас". 2002, №2. С.32 -34
4. Гуревич П., Филатов О. Философия и история образования. От античности до эпохи Просвещения. 2- е изд.- Москва: Юрайт, 2017. 230 с.
5. Елишев С.О. Эпоха просвещения и ее идеология: начало эры социального манипулирования.// Вестник Московского университета. 2022, №28 (4). С. 116-145.
6. Кант И. О педагогике. Собрание сочинения в восьми томах. Том 8.- Москва: Мысль, 1994. 720.с.
7. "Ta'lim o'rinsiz tajribalarni xushlamaydi" // "O'zbekistonda oliy ta'lim", 2022, №4. 64- 65 b.

8. Перегудов Л.В., Саидов М.Х. Олий таълим менежменти ва иқтисодиёти.-Тошкент: Молия, 2002. 149 б.
7. Salaeva M.S. Umumiy pedagogika. – Toshkent: “Nodirabegim” nashriyoti, 2021. - 598 b.
9. Edwards R., Usher R. Globalization and Pedagogy Spase Plase and Identity. – New York, 1999. – 602 p.
10. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod -moliya, 2011. – 420 b.

«MAMUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE» JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

Maqolani tayorlashda qo'yiladigan talablar:

1. Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida minimal 6 sahifadan iborat bo'lib, Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan holda bo'lishi shart.
2. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatorga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
3. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni, e-mail va telefon raqami, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
4. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida 60 so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
5. Keyingi qatordan 7-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
6. Keyingi qatordan asosiy matn boshlanadi va maqola 4 qismdan iborat bo'ladi: Mavzuning dolzarbligi. Metodlar va o'rganilganlik darajasi. Tadqiqot natijalari. Xulosa.
7. Maqolalar ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ulardagi fakt va fikrlar asoslangan hamda mustaqil ma'no kasb etishi lozim, plagiat holati taqiqlanadi. Muallif foydalanilgan adabiyotlarni aniq ko'rsatishi, olingan iqtiboslarning aniq manbalarini keltirishi lozim.
8. Web of science hamda Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.
9. Iqtiboslar matn ichida [1, 25] beriladi. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статьи должны содержать 6 страниц, в формате Times New Roman на Microsoft Word, 12 кегль, 1 см, со всех сторон 2 см.
2. Начала абзаца - 1,25 см, формировать строки по ширине, перенос слов в другой ряд должен быть в автоматическом порядке.
3. В первой строке от правой стороны Ф.И.О. автора, во второй строке место работы, должность, ученая степень и ученое звание, e-mail и номер телефона, в третьей строке по центру страницы прописными буквами жирным шрифтом название статьи. Эта информация должна быть предоставлена на узбекском, английском и русском языках.
4. В следующей строке аннотация из 60 слов на трех языках: узбекский, английский и русский.
5. Со следующей строки ключевые слова 7-10.
6. Далее начинается основной текст. новой текст начинается со следующей строки, и статья состоит из 4 частей: актуальность темы, методы и уровень исследования, результаты исследования, заключение.
7. Статьи должны иметь научное значение, факты и идеи должны быть обоснованными и избежать плагиатства. Автор должен точно указать использованную литературу и ссылку на источники, при помощи которых он выразил свое мнение.
8. Сноски или ссылки должен быть взяты из Web of science, а также системы журналов Scopus.
9. Цитирование приводится в тексте [1, 25] Полный список литературы должен быть указан после основного текста, а алфавитном порядке.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles should be at least 6 pages, in Times New Roman, 12 pt., 1 inter.
2. The line head should be 1,25 cm, line spacing, and the words should be automatically moved.
3. The author's full name should be on the first line from the right; the author's place of work, position, academic degree, and academic rank, email address, and phone number should be on the second line; the article title should be centered in bold, capital letters, on the third line. This information should be provided in Uzbek, English, and Russian.
4. An annotation of 60 words in the next line in three languages.
5. Key words from the next row in three languages 7-10.
6. The next line begins with the main text. The main text begins on the next line, and the article consists of four parts: the relevance of the topic, the methods and level of research, the results, and the conclusion.
7. Articles must be of scientific importance and facts and opinions in the article should be well-grounded and have an independent meaning, and they must be free of plagiarism. The author must clearly demonstrate the literature used in his or her opinion, and provide the exact sources of the extracts.
8. Quotes should be from "Web of science" and "Scopus" journals.
9. A complete list of publications should be followed in alphabetical order after the main text. Seals and references should be in the main text [1, 25].